

Utenlandske multinasjonale selskaper i Norge

MARIUS K. NORDKVELDE, KARTHIK K. GOWDA, TORGER REVE
HANDELSHØYSKOLEN BI

Forord

Denne rapporten foretar en analyse av utenlandske multinasjonale selskaper i Norge. Hovedformålet er å identifisere de viktigste økonomiske bidragene fra de utenlandske multinasjonale selskapene til det norske samfunnet. Forfatterne tror at en slik rapport vil være av interesse for politikere, selskaper, akademikere og andre interessegrupper.

Prosjektet ble gjennomført av Handelshøyskolen BI på vegne av AmCham, med professor Torger Reve som forskningsleder, Marius Nordkvelde som prosjektleder og Karthik Gowda som forsker. Forfatterne ønsker å rette en spesiell takk til Jason Turflinger og Pål Rokke for verdifull innsikt og for deres bidrag i prosessen med å utarbeide denne rapporten.

Innhold

INNLEDNING	4
ØKONOMISKE UTSIKTER	5
VIKTIGE LAND	6
VERDISKAPING	7
SYSSELSETTING	9
VERDISKAPING PER ANSATT (PRODUKTIVITET)	11
BESKATNING PER ANSATT	12
KONKLUSJONER	14

Innledning

Denne rapporten tar sikte på å analysere effekten av utenlandskeide foretak i Norge fra et økonomisk og industrielt perspektiv. I tredje kvartal 2013 ble det registrert i alt 314 norske avdelinger av utenlandske foretak, en 14% økning fra 2012 (Statistisk Sentralbyrå). Tilsvarende vekst for norske ikke-børsnoterte aksjeselskaper var 3,2%, noe som viser utenlandskeide aktørers voksende betydning, selv bare i løpet av ett år.

Hovedparameterne som vil bli studert, er verdiskaping, sysselsetting og selskapsskatt, med mål å vise hva slags økonomisk innflytelse utenlandskeide selskaper har i Norge. Forfatterne har brukt informasjon fra årsrapportene som samtlige firmaer registrert i Norge leverer til Brønnøysundregistrene, samt sekundære data fra Statistisk Sentralbyrå.

«Et utenlandskeid foretak defineres som et selskap som kontrolleres av et foretak eller en annen økonomisk enhet utenlands ved hjelp av en eierandel på mer enn 50%. Begrepene foretak og enhet brukes om hverandre i denne rapporten.»

(KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ)

Økonomiske utsikter

Norge mottok utenlandske direkte investeringer (Foreign Direct Investments – FDI) på rundt 1.115 milliarder i år 2012 (en årlig vekst på 8%). Egenkapital utgjorde 54% av disse investeringene, mens resten bestod av andre typer kapital (blant annet konserninterne lån). Som Fig. 1 viser, var det fortsatt Europa som dominerte investeringene i Norge. Sverige var landet som investerte mest, mens Nederland viste den største veksten (27%) fra året før.

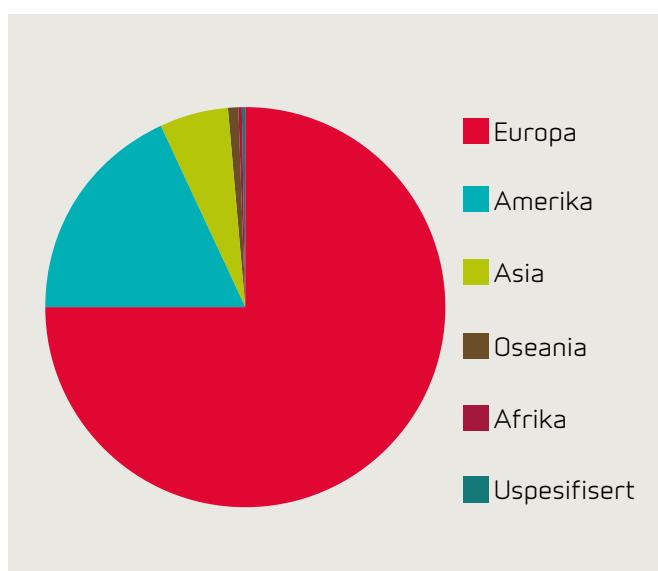

Fig. 1: Kilder til utenlandske investeringer etter region (2012)
(Kilde: Statistisk Sentralbyrå)

Fig. 2 sammenligner norske direkte investeringer i utlandet med utenlandske direkte investeringer i Norge, med tanke på avkastning på følgende egenkapitalparametere: utbytteavkastning, reinvestert fortjeneste som andel av egenkapital, renteinntekter som andel av egenkapital og samlet egenkapitalavkastning. Som illustrert, får utenlandske investorer i Norge en bedre samlet avkastning enn norske investorer i utlandet. Dette kan tilskrives flere faktorer, blant annet et stabilt forretningsklima, at det er enkelt å drive forretninger her, fremtidsrettede strukturelle reformer, osv. Det er også interessant at utenlandske investorer reinvesterer sin avkastning i Norge i atskillig høyere grad enn norske investorer gjør i andre land.

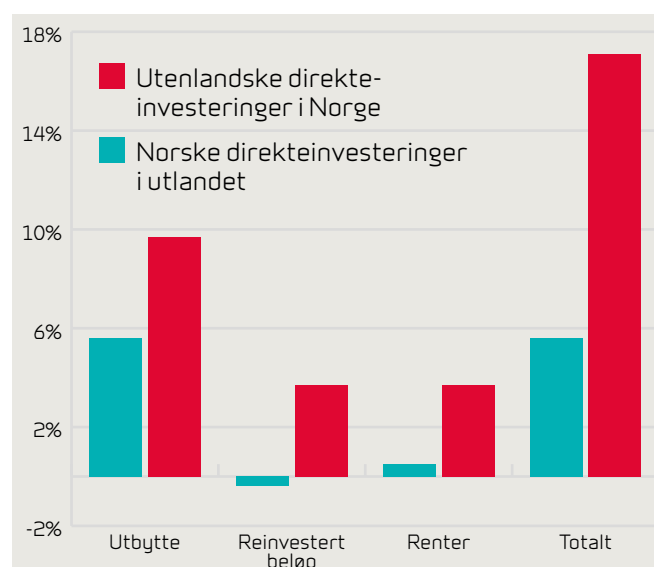

Fig. 2: Sammenligning av egenkapitalavkastning for utbytteinntekter, renteinntekter og reinvestert fortjeneste (2012)
(Kilde: Statistisk Sentralbyrå)

«Samtidig genererer amerikanske foretak høyest omsetning av alle utenlandskeide foretak (24,1%) i Norge.»

Viktige land

I 2011 ble det drevet i alt 271.018 foretak i Norge, og av dem var 6.034 foretak utenlandskeide (2,23%). Disse utenlandskeide foretakene skapte nesten 300.000 arbeidsplasser (20,30% av den samlede økonomien) og bidro til en omsetning på 1.200 milliarder kroner (24,49% av den samlede økonomien). Fig. 3 gir en mer detaljert oversikt over innvirkningen utenlandskeide

foretak har på det norske samfunn når det gjelder en del viktige økonomiske parametere. Det finnes flere svensk-eide foretak enn noen annen gruppe utenlandskeide foretak, og de genererer 22% av den totale sysselsettingen som skapes av alle utenlandskeide foretak. Samtidig genererer amerikanske foretak høyest omsetning av alle utenlandskeide foretak (24,1%) i Norge.

LAND	%-ANDEL AV FDI	ANTALL FORETAK	%-ANDEL AV SYSSELSETTING	%-ANDEL AV OMSETNING
SVERIGE	17	1752	21,5	13,2
USA	9,6	528	13,5	24,1
DANMARK	6,2	774	10,4	6,6
STORBRIANNIA	7,6	637	9,5	10,1
NEDERLAND	11,2	367	9,4	8,8
TYSKLAND	4,4	321	7,6	6,9
FRANKRIKE	5,5	190	5,6	9,8
FINLAND	1,7	230	4,7	3,6
SVEITS	3	200	4,4	2,3
LUXEMBURG	3	78	2,5	1,1

Fig. 3: De ti landene som bidro mest til norsk økonomi i 2011 (Kilde: Statistisk Sentralbyrå).
NB: %-endringene gjelder kun sysselsetting og omsetning i utenlandskeide foretak

CISCO

California-baserte Cisco som spesialiserer seg på nettverkløsninger og sky-applikasjoner har hatt en mer uorganisk historie i Norge. Med netto omsetning på ca. 46 milliarder dollar ved utgangen av 2012, er Cisco en markedsleder i flere av sine tjenestetilbud. Da Cisco annonserte det 3 milliarder dollar oppkjøpet av Tandberg AS (teknologileder i videokonferanseløsninger) i 2009, gjorde derfor nyheten litt av et inntrykk i teknologi-verden. Et interessant aspekt ved dette oppkjøpet var at integrasjonsprosessen beholdt mye av Tandbergs organisasjon og med en rimelig grad av autonomi i motsetning til de fleste andre oppkjøp som skjedde i Cisco på samme tidspunkt. I dag opererer Cisco i Norge med ca 600 ansatte som Cisco Systems Norge AS.

Verdiskaping

Verdiskaping er et godt måleparameter for å se hvor mye verdi et firma bidrar med til et lands brutto nasjonalprodukt. Det er også en svært god indikator på effektiviteten i forskjellige bransjer, og for å sammenligne produksjonen deres. Verdiskaping måles som omsetningen et selskap genererer, minus produksjonskostnader. Lønnskostnader legges til for å vise den direkte gevinsten som oppnås ved ansettelse. Dermed er verdiskaping i praksis EBIT (Earnings Before Interest and Tax) pluss lønnskostnader.

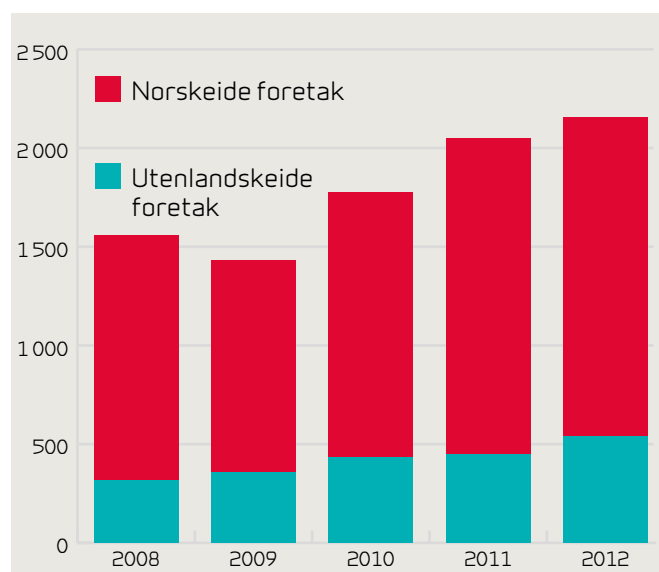

Fig. 4a: Verdiskaping i milliarder kroner (Kilde: Statistisk Sentralbyrå)

Fig. 4a og 4b sammenligner bidragene fra norskeide og utenlandskeide foretak i Norge and deres respektive vekstrater. I 2008 sto utenlandske foretak for ca. 20% av all verdiskaping i Norge. Ved utgangen av 2012 hadde denne andelen økt til 25%.

Det er også verdt å merke seg den årlige veksten i verdiskaping. Mens total verdiskaping gikk ned i 2009 sammenlignet med 2008 (mest sannsynlig på grunn av den globale resesjonen), fortsatte de utenlandskeide foretakene å skape ytterligere verdier på 14% i samme periode.

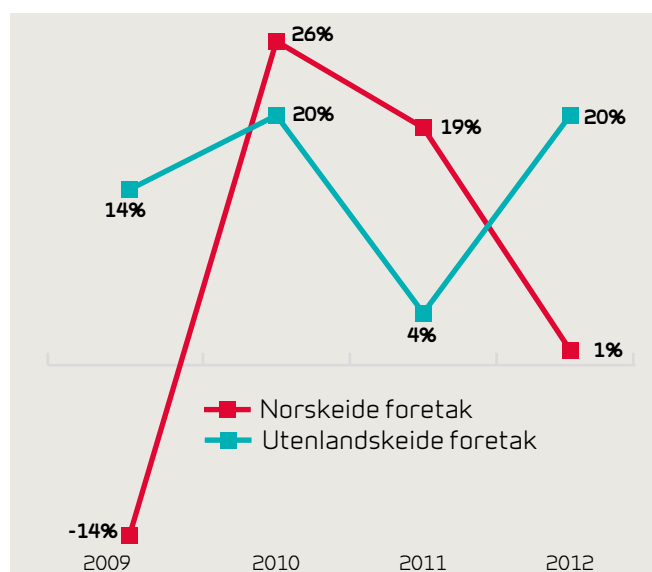

Fig. 4b: Årlig vekst i verdiskaping (Kilde: Statistisk Sentralbyrå)

«I 2008 sto utenlandske foretak for ca. 20% av all verdiskaping i Norge. Ved utgangen av 2012 hadde denne andelen økt til 25%.»

«Utenlandskeide foretak står for en stor andel av de samlede verdiene skapt i Norge.»

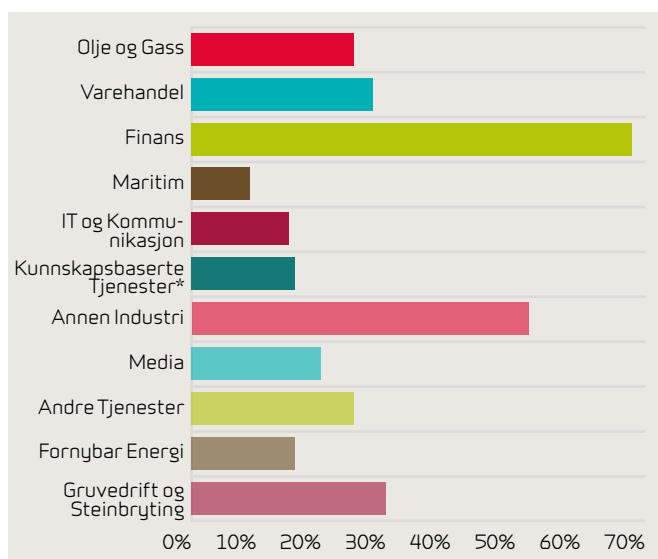

Fig. 5: Utenlandskeide foretaks bidrag til viktige næringer vist som prosentvis verdiskaping (2012) (Kilde: Statistisk Sentralbyrå)

* Omfatter helse (bioteknologi og farma)-sektoren

Det neste diagrammet (Fig. 5) viser fokusnæringene der utenlandskeide foretak har skapt mest verdi i 2012. Diagrammet er ordnet etter næringsstørrelse i nedadgående orden (for samlet verdiskaping), slik at olje og gass blir den største næringen, etterfulgt av varehandel og så videre. Utenlandskeide foretak står for en stor andel av de samlede verdiene skapt i Norge. Dette gjelder forskjellige næringer, inkludert olje og gass, varehandel, finans og industri (inkludert fabrikkindustri, bilindustrien, osv.).

ROLLS ROYCE

Rolls Royce har etablert betydelig tilstedeværelse i norsk maritim industri gjennom oppkjøp av en lignende britisk enhet, Vickers plc. Samme år som oppkjøpet hadde Vickers plc kjøpt den norske vestkystbaserte familieeide gruppen, Ulstein Verft AS. Rolls Royce Marine AS, det norske datterselskapet av Rolls Royce, har sitt offshore hovedkontor i Ulsteinvik og salgshovedkontor i Ålesund, og er en av de største bedriftene i Møre og Romsdal. Selskapet sysselsetter rundt 3.100 i Norge og leverer utstyr til 32.000 skip, med mer enn 3.000 kunder over hele verden. De tilbyr også vedlikehold og reparasjon for deres globale marked.

Syssetting

En direkte samfunnsgevinst av forretningsvirksomhet er sysselsetting. Som nevnt tidligere, bidro utenlandskeide foretak med rundt 20% av alle arbeidsplasser i Norge, selv om utenlandskeide foretak kun utgjorde ca. 2,2% av alle registrerte foretak. Fig. 6a viser den samlede sysselsettingen som ble skapt av utenlandskeide foretak sammenlignet med norskeide foretak.

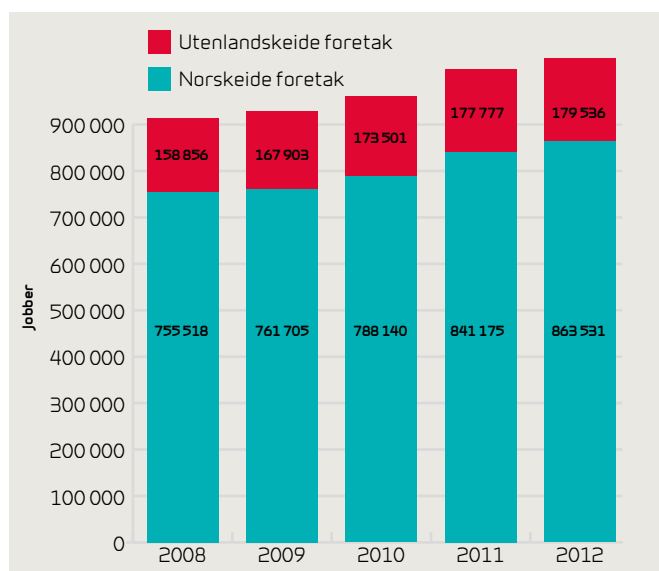

Fig. 6a: Nye arbeidsplasser (fulltid) (Kilde: BI)
NB: Tallene omfatter ikke offentlig sektor

Fig. 6b viser den gjennomsnittlige sysselsettingen generert av sentrale næringer, i både foretak som har utenlandske eiere og foretak med norske eiere, i perioden fra 2008 til 2012. Fig. 6c viser en sammenligning mellom sysselsettingsvekst i norskeide og utenlandskeide selskaper.

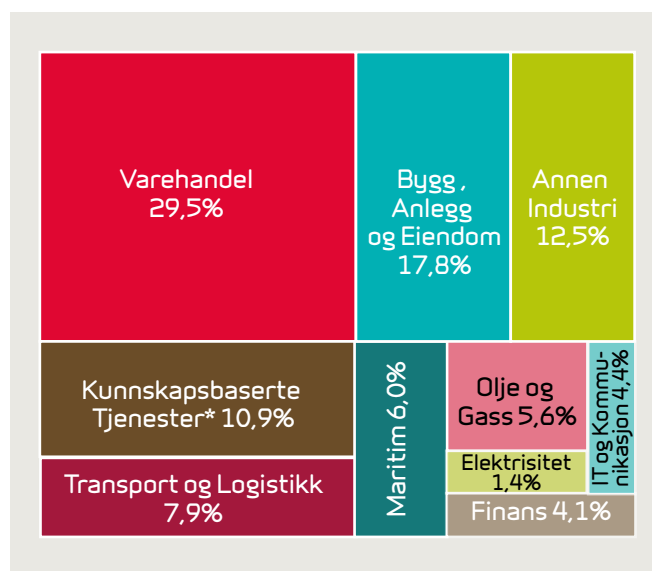

Fig. 6b: Gjennomsnittlig sysselsetting for viktige næringer (2008–2012) (Kilde: BI)

* Omfatter helse (bioteknologi og farma)-sektoren

«...utenlandskeide foretak bidro med rundt 20% av alle arbeidsplasser i Norge, selv om utenlandskeide foretak kun utgjorde ca. 2,2% av alle registrerte foretak.»

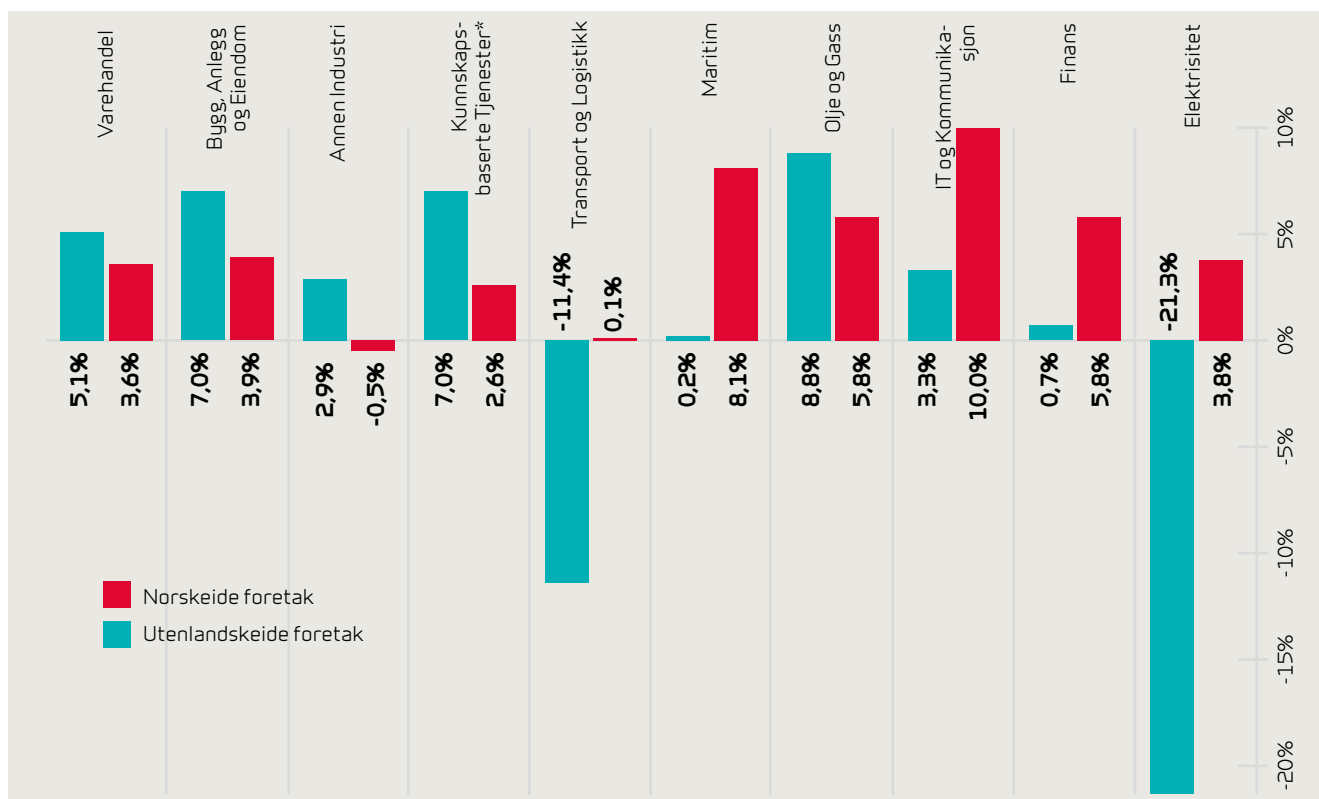

Fig. 6c: Årlig gjennomsnittlig sysselsettingsvekst på tvers av ulike næringer (2008–2012) (Kilde: BI)

* Omfatter helse (bioteknologi og farma)-sektoren

Figuren 6c viser at antall arbeidsplasser øker raskere i utenlandskeide selskaper enn i norskeide selskaper i visse næringer, mens det motsatte er tilfellet i andre næringer. Samtidig kan det være av betydning at i de næringene som bidrar mest til sysselsetting i Norge, er det de utenlandskeide selskapene som har raskest økning i antall arbeidsplasser.

SCHLUMBERGER

Schlumberger er den største oljeserviceleverandøren i verden med en global omsetning på 42,15 milliarder dollar (ved utgangen av 2012) og sysselsetter i Norge rundt 3.900 personer. Schlumberger, som har sin opprinnelse fra Frankrike, men har sitt operative hovedkvarter i Texas. De opererer i alle sektorer av verdikjeden til olje og gass. Schlumberger har gjennomført oppkjøp av flere norske nisjebedrifter innen seismikk, subsea og borevesker i subsektorer. Disse oppkjøpene har utvidet den globale rekkevidden på norskutviklede teknologier, og den norske kontinentalsokkelen gir mulighet for å prøve ut de nye teknologiene på en kontinuerlig basis. I 2008 var norske datterselskaper av Schlumberger mottakere av mer enn 10% av Schlumbergers globale FoU-budsjett.

«...utenlandskeide foretak genererer vesentlig høyere verdi per ansatt, og at de derfor er mer produktive enn norskeide selskaper.»

Verdiskaping per ansatt

Verdiskaping per ansatt er en god indikator på et firmas produktivitet. Som nevnt tidligere, kaster verdiskaping lys over hvor mye verdi et firma genererer gjennom forretningsvirksomhet på et bestemt sted (output minus input), og verdiskaping delt på antall arbeidsplasser i det samme firmaet forteller oss hvor mye verdi som skapes av hver enkelt ansatt. Dette viser derfor et godt bilde av firmaets produktivitet.

Fig. 7a viser at utenlandskeide foretak genererer vesentlig høyere verdi per ansatt, og at de derfor er mer produktive enn norskeide selskaper. Ettersom disse tallene omfatter alle næringer, også offentlig sektor, kan dette ha hatt en negativ innvirkning på resultatet

fra norskeide foretak. Derfor kan det være lurt å se på produktivitet på næringsnivå, fordi selskapene da sammenlignes med lignende foretak med lignende produksjonsprofil.

Fig. 7b viser gjennomsnittlig verdiskaping per ansatt for perioden 2008–2012 i viktig næringer i Norge. Diagrammet viser de største næringene til venstre, slik at olje og gass er den største næringen. Som vist, er norskeide foretak mer produktive i visse bransjer, (bl.a. olje, maritim, teknologi), mens utenlandskeide foretak er mer produktive i andre (bl.a. varehandel, finans, bygg, anlegg og eiendom).

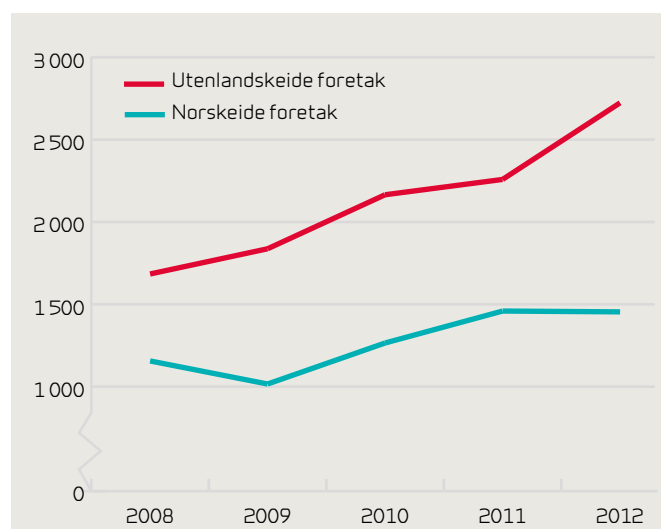

Fig. 7a: Verdiskaping per ansatt i 1000 kroner (Kilde: BI)

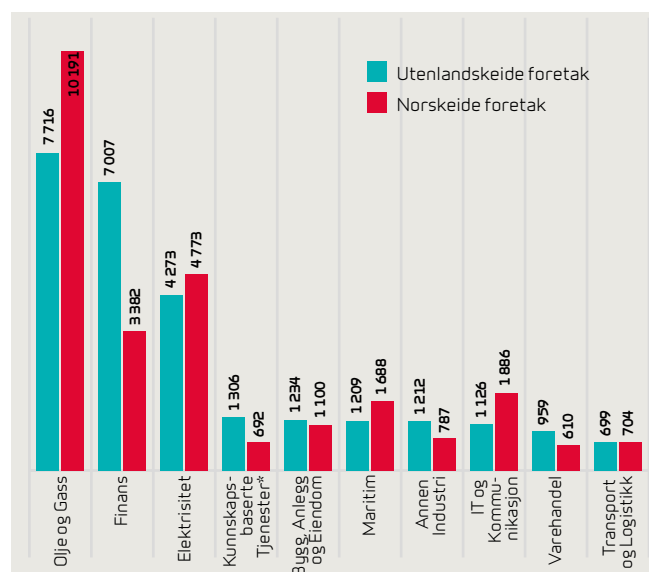

Fig. 7b: Gjennomsnittlig verdiskaping per ansatt i forskjellige næringer i 1000 kroner (2008–2012) (Kilde: BI)

* Omfatter helse (bioteknologi og farma)-sektoren

Beskatning per ansatt

Når vi ser på skatten som foretakene (både utenlandske og norske) genererer per ansatt, får vi et mer helhetlig bilde av næringslivet. Fig. 8 viser at av de to næringene som betaler mest skatt (per ansatt), ser det ut til at norskeide foretak betaler atskillig mer skatt enn utenlandskeide foretak. I olje- og gassnæringen er en forklaring på dette betydningen av særskatt i henhold til Petroleumsskatteloven. Olje- og gassnæringen består av operatørselskaper (som eier produksjonsrettighetene til olje- og gassblokkene) og leverandører (spesialiserte kontraktører som arbeider for operatørselskapene. De utfører en lang rekke aktiviteter fra boring til drift av innretninger). Petroleumsloven slår fast at det er skatteplikt for «leting og utvinning av petroleumforekomster på havbunnen og for aktivitet og arbeid i tilknytning til dette, deriblant rørledningstransport av produsert petroleum» (www.regjeringen.no).

Denne skatten er utformet for å sikre ressursrenten som den norske stat har krav på, og retter seg naturlig mot rettighetshaverne i olje- og gassblokkene på norsk kontinentalsokkel (altså operatørene). Etersom norske selskaper eier en stor del av lisensene på norsk sokkel, betaler de derfor mer skatt.

Når det gjelder finanstjenester, har Norge anerkjent kompetanse på dette område, og Oslo er en populær finansklunge innen skipsfart og olje og gass, noe som forklarer de høye skattebidragene fra norskeide selskaper.

INDUSTRI	UTENLANDSKEIDE FORETAK	NORSKEIDE FORETAK
OLJE OG GASS	4 311	7 685
ELEKTRISITET	878	2 269
FINANS	868	652
IT OG KOMMUNIKASJON	306	217
KUNNSKAPSBASERTE TJENESTER*	184	36
ANNEN INDUSTRI	152	107
VAREHANDEL	107	49
BYGG, ANLEGG OG EIENDOM	104	104
MARITIM	88	87
TRANSPORT OG LOGISTIKK	18	35

Fig. 8: Skatt per ansatt i 1000 kroner (Kilde: BI)

* Omfatter helse (bioteknologi og farma)-sektoren

Fig. 9 og Fig. 10 viser betalt skatt per ansatt, verdiskaping og forholdet mellom disse to parameterne for både utenlandskeide og norskeide firmaer. Forholdet mellom betalt skatt og verdiskaping bør anses som en justert prosentskatt (skatt over verdiskaping) i stedet for en konvensjonell skattesats (skatt over EBIT). Vi vet nå at verdiskaping er summen av EBIT og lønnsutgifter, og at verdiskaping kan gi et mer helhetlig bilde av en næring enn selskapsinntekter. En bør merke seg at

utenlandske og norskeide enheter betaler omtrent like mye skatt prosentvis (i gjennomsnitt omtrent 30% av verdiskapingen). Dette er naturlig og et direkte resultat av at det beregnes skatt av registret inntekt. Skatten vil derfor reflektere resultatet og være likt for utenlandske og norske selskaper. Denne rapporten presenterer ingen oversikt over kapitalflyt mellom norske morselskaper og datterselskaper i utlandet.

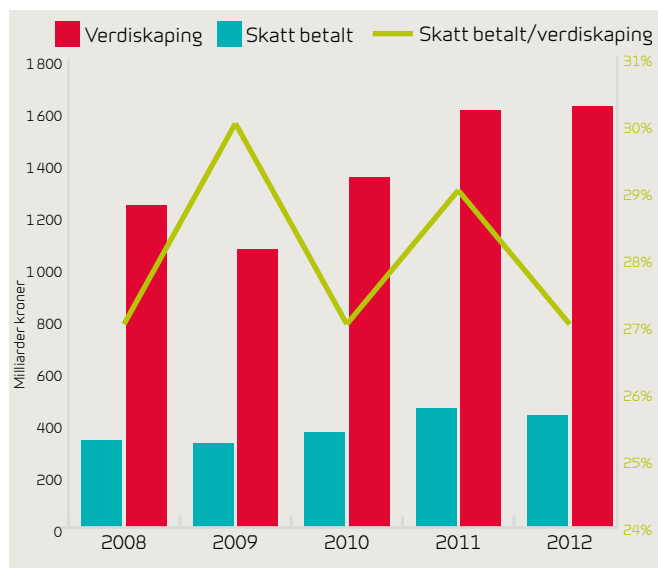

Fig. 9: Norskeide foretak (Kilde: BI)

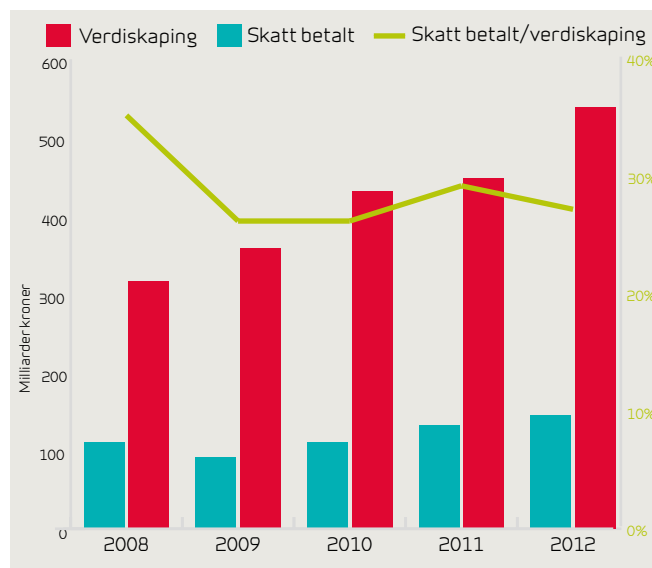

Fig. 10: Utenlandskeide foretak (Kilde: BI)

GENERAL ELECTRIC (GE)

I Norge opererer GE hovedsakelig innen helse-, olje- og gassnæringen. GE har aktivt benyttet oppkjøp for å utvide til Norge. I 1998 kjøpte de det NTNUs-etablerte Vingmed lyd, som produserte Doppler-instrumenter for hjerteavbildning. GE kjøpte den norsk-britiske fusjonen Amersham Health i 2004 og etablerte et bredere fotfeste i Norge innen helsevirksomhet. Amersham Health var resultat av en fusjon i 1997 mellom Nygaard & Co og Amersham. GE har et av de største produksjonsanleggene for kontrastvæske i Lindesnes, og er i dag er et ledende selskap innen medisinsk bildebehandling, medisinsk diagnostikk, pasientovervåking, medisiner, og biofarmasøytiske produksjonsteknologier.

Med hovedkontor i Sandvika har GE ca 750 ansatte i olje- og gasssektoren i Norge. Her jobber de hovedsakelig med betjening til boring og produksjon. Teknologiutviklingen drives i Trondheim, service og vedlikehold og reparasjon i Stavanger, og GE har spredt administrasjon over store byer i Norge. GE investerer stadig i offshoreindustrien i Stavanger.

Konklusjon

Selv om mye av informasjonen som legges frem i denne rapporten har blitt oppsummert i tabeller og diagrammer, mener forfatterne det kan være på sin plass å understreke de viktigste funnene. *I rene tall har vi sett at utenlandske firma ansetter et uproporsjonert høyere antall arbeidere, samt bidrar mer i form av inntektsomsetning, til tross for at de er færre enn andre registrerte foretak i Norge.* Dette kan forklares med at de fleste registrerte utenlandske foretak i Norge er veletablerte konsern med stabile driftsmodeller, mens flertallet av de norske foretakene er ikke-børsnoterte aksjeselskap eller enkeltmannsforetak. Den «komplementære» eller «beskyttende» effekten som utenlandske og norske foretak har er interessant. *Mens hele den norske økonomien opplevde en nedgang i 2009, skapte utenlandske foretak fortsatt store verdier, med en positiv årlig vekst på 14%.* Denne «beskyttelsen» eller «bufferen» som utenlandske foretak utgjør i vanskelige økonomiske tider, er et helt avgjørende bidrag til Norges økonomi.

Forfatterne fant også at *de utenlandske foretakene oppretter nye stillinger i en raskere takt i de største næringene (de største på sysselsetting).* Utenlandske foretak hadde også nesten dobbelt så høy verdiskaping per ansatt enn norske selskaper i 2012, samt en vekstrate i årlig verdiskaping per ansatt på 62% i perioden 2008–2012, mot 26% for norske selskaper. Noen av disse viktige forskjellene kan forklares ved at norske selskaper er sterkt representert i industrier med lav produktivitet per ansatt som bygg og anlegg, turisme og andre service-

bransjer, mens utenlandske foretak er sterkere representert i industrier med høy produktivitet per ansatt. Dette resulterer samlet sett i en høyere verdiskaping per ansatt i de utenlandske selskapene. Disse funnene må likevel undersøkes nærmere.

I tillegg fant de at mens norske foretak er meget produktive i næringer som olje og gass, maritim og andre (muligens på grunn av sterk klyngekompetanse og en historisk lederstilling), finnes det også næringer som varehandel, finans osv., der utenlandske foretak skaper større verdier enn norske foretak. *Dette er næringer der Norge kan forvente produktivetsringvirkninger i årene som kommer, og det vil sannsynligvis styrke den samlede produktiviteten i norsk økonomi.*

Rapporten har også sett på beskatning, og i utgangspunktet *ser det ikke ut til å være betydelig forskjell mellom utenlandsk eierskap og norsk eierskap når det gjelder skatt betalt til den norske stat.* De forskjellene som finnes, ser ut til å ha rimelige forklaringer.

Forfatterne mener at denne rapporten kaster lys over forretningsvirksomheten til utenlandske foretak sammenlignet med norske foretak. I en tidsalder hvor utenlandsk investering i Norge er stadig økende er det avgjørende for ulike aksjeeiere å forstå hvilken virkning globalisering har på det norske samfunnet. Rapporten utforsker også viktige næringer som kan være et interessant utgangspunkt for videre analyse.

www.amcham.no

www.bi.no